

SPECIAL RUIMTE VOOR DE RIVIER DE WATER

WATERBELEID EN -BEHEER IN UITVOERING, OKTOBER 2006, NUMMER 118

NIEUWS, ACHTERGRONDEN, MENINGEN

- 3** Afwegen en schrappen, doortekenen en heroverwegen
- 6** Bewoners meestal constructief, soms laaiend
- 8** 'De mensen staan centraal'
- 10** PKB werkte als katalysator
- 12** 'Ook in de uitvoeringsfase moet veiligheid het hoofddoel blijven'
- 14** Ruimte voor de Rivier, zicht op Loevestein

COLOFON

DE WATER is een uitgave van het Directoraat-Generaal Water van het ministerie van Verkeer en Waterstaat in samenwerking met de uitvoeringsorganisatie Nationaal Bestuursakkoord Water (IPO, VNG, Unie van Waterschappen en de ministeries van V&W, VROM en LNV). Het magazine geeft nieuws, achtergronden en meningen over het actuele waterbeleid en de uitvoering daarvan en bericht over activiteiten in het kader van

De in dit blad gepubliceerde meningen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs het beleid van de hierboven genoemde organisaties. Geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit De Water is toegestaan, mits met bronvermelding.

REDACTIE Rob Bijnsdorp (BCP), Ine Bruijns (BCP), Kees Poot (DWW), Saskia Ras (DGW), Robert-Jan Schoonenboom (DGW), Inka Vogelaar (Unie van Waterschappen), Wim van Wijk (BCP), Ingrid Zeegers (RIZA).

FOTOGRAFIE inZicht, fotografie en advies, tenzij anders vermeld.

BASISONTWERP Eindeloos, Den Haag.

DTP Eurostaq, Amsterdam.

DRUK Antilope, Lier (België).

REDACTIEADRES EN ABONNEMENTEN-

ADMINISTRATIE Bijnsdorp Communicatie Projecten (BCP),
postbus 194, 1000 AD Amsterdam
Telefoon: (020) 320 82 60,
e-mail: info@bcp.nl.

De digitale versie van De Water is te vinden op <http://projecten.nederlandleeftmetwater.nl> onder 'nieuws'.

ISSN: 0926-3462.

Dit magazine is gedrukt op chloorvrij papier.

Van de redactie

Op 7 juli 2006 heeft de Tweede Kamer unaniem ingestemd met de Planologische Kernbeslissing Ruimte voor de Rivier. Dit is een belangrijke stap om de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied te vergroten.

In de PKB zijn veertig maatregelen langs IJssel, Neder-Rijn, Lek, Waal en Maas opgenomen. Voor de uitvoering is ruim 2 miljard euro beschikbaar. Het gaat onder andere om dijkverleggingen, ontpolderingen, uiterwaardvergravingen, het aanleggen van hoogwatergeulen en het verdiepen van de rivierbedding. Naast veiligheid is ook het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit een doel.

De PKB is in opdracht van DG Water opgesteld onder leiding van een speciale projectorganisatie Ruimte voor de Rivier. De werkzaamheden van deze organisatie worden afgerond na vaststelling van deel 4 van de PKB. Dat gebeurt nadat de Eerste Kamer ermee heeft ingestemd. De behandeling in de Eerste Kamer wordt volgende maand verwacht.

Bij het opstellen van de PKB heeft het rijk intensief samengewerkt met andere overheden. Zo is onder leiding van de provincies het Regioadvies opgesteld. Deze intensieve samenwerking zal ook in de komende fase, de planstudiefase, worden voortgezet. Gemeenten, provincies, waterschappen en Rijkswaterstaat zullen de maatregelen uitwerken. Afspraken tussen deze verschillende initiatiefnemers en VenW worden vastgelegd in bestuursovereenkomsten.

Om de afspraken te monitoren is een nieuwe organisatie, de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier (PDR) opgericht. De PDR zal in opdracht van DG Water de komende vier jaar de verschillende initiatiefnemers ondersteunen bij het opstellen van de veertig projectbesluiten. Daarna volgt de uitvoeringsfase die tot 2015 loopt. Vanaf volgend jaar zullen voorbereidingen worden getroffen voor deze uitvoeringsfase.

Velen hebben jarenlang deelgenomen aan de totstandkoming van de PKB. Ruim zeshonderd mogelijke maatregelen om het water meer ruimte te geven, zijn in beeld geweest. Talrijke ideeën zijn geopperd en weer verworpen. Andere zijn definitief boven komen drijven. Het vergroten van de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied is een omvangrijke klus. Met het vaststellen van de PKB is een belangrijke eerste stap gezet, maar ook de volgende stappen zullen veel aandacht vragen. Het leek de redactie daarom een goed idee de voorgeschiedenis, de stand van zaken en de activiteiten in de nabije toekomst in deze special op een rij te zetten.

FOTO VOORPAGINA: DE WAAL BIJ VUREN

GRATIS ABONNEMENT OP DE WATER

U wilt op de hoogte worden gehouden van ontwikkelingen in het waterbeleid en -beheer en de campagne Nederland leeft met water? Vul dan de bon in voor een gratis abonnement en stuur deze gefrankeerd naar:
De Water, postbus 194, 1000 AD Amsterdam.
U kunt de gegevens ook per e-mail sturen naar: info@bcp.nl

BEDRIJF/INSTELLING

AFDELING

NAAM

ADRES

POSTCODE EN WOONPLAATS

E-MAILADRES

Afwegen en schrappen, doorrekenen en heroverwegen

Om de rivier de ruimte te geven, waren 600 maatregelen mogelijk. Uiteindelijk zijn er een stuk of veertig overgebleven. Vijf jaar lang heeft het proces geduurd om uit de talloze mogelijkheden de meest efficiënte te filteren, die ook nog kunnen rekenen op de steun van bewoners, maatschappelijke organisaties en besturen van gemeentes, provincies en waterschappen. Opmerkelijk detail: niet eerder is een planologische kernbeslissing zo snel doorlopen als de PKB Ruimte voor de Rivier.

ACHTERGROND

Zes jaar nadat de wereldpers op de dijk van Ochten verslag deed van de bijna-ramp die Nederland dreigde te treffen, was de klus geklaard. Het Deltaplan Grote Rivieren was zo goed als uitgevoerd. Vrijwel alle rivierdijken die in 1995 leken te bezwijken, waren verzwaard. De aandacht kon worden verlegd. Nu de eerste hulp was verleend, kon het nadenken over een structurele oplossing beginnen. 'In mei 2001 gaf de Stuurgroep Ruimte voor de Rivier ons opdracht om de rivieren nóg veiliger te maken', vertelt Hans Luiten, manager Analyse en ontwerp van de projectorganisatie Ruimte voor de Rivier. 'Maar nu op een andere manier dan weer met hogere dijken. En dit alles tegen de achtergrond dat er vaker zulke hoge rivierafvoeren als die van 1993 en 1995 konden optreden. Anders gezegd was onze taak: maak de rivieren geschikt voor het kunnen verwerken van een afvoer van 16.000 in plaats van 15.000 kubieke meter per seconde bij Lobith, zonder dat dit leidt tot hogere waterstanden.'

In de planfase is onderzoek gedaan naar mogelijke maatregelen, de maatschappelijke en economische

aspecten daarvan en de effecten op het milieu. Drie werkstukken moest de projectorganisatie aan de Stuurgroep overleggen: een planologische kernbeslissing, een milieueffectrapportage en een kosten-batenanalyse van de maatregelen(pakketten). Bij dit alles gold als extra voorwaarde dat de maatregelen geen sta-in-de-weg mochten zijn voor ingrepen die op de lange termijn nodig zijn, wanneer rekening moet worden gehouden met een afvoer van 18.000 m³/sec. Het moesten allemaal 'geen-spijtmateregelen' zijn.

Niet bij nul beginnen

De projectorganisatie hoefde niet van voren af aan te beginnen. Luiten: 'Er was al geïnventariseerd welke mogelijkheden er waren, zowel voor de boven- als de benedenrivieren. Dat gebeurde in de Integrale Verkenning Rijntakken en de Integrale Verkenning Benedenrivieren. Daarna is ook nog de Spankrachtstudie verschenen. Aan al die rapporten hebben we veel kunnen ontleen. We hebben daar nog wel vele aanvullende maatregelen aan

toegevoegd, vooral buitendijkse uiterwaardmaatregelen.' Al inventariserend kwamen Luiten en zijn collega's tot zo'n 600 maatregelen die op verschillende plaatsen langs de IJssel, Waal, Nederrijn, Lek, Merwede, Nieuwe Merwede en de Maas konden worden genomen. Nu eens ging het om het verlagen van een krib of het afgraven van een uiterwaard, dan weer om het aanleggen van een retentiebekken of het terugleggen van een dijk. In weer andere gevallen ging het om het verwijderen van een obstakel, het verdiepen van het zomerbed of het aanleggen van een hoogwatergeul – ook wel een groene rivier genoemd. Pas als het op geen enkele manier mogelijk was om het water ietsje meer de vrije loop te laten, zou opnieuw tot dijkverhoging moeten worden overgegaan.

Maatschappelijke en economische effecten

Als eerste stap is voor alle 600 maatregelen berekend wat het hydraulisch effect ervan is, oftewel: met hoeveel centimeter de waterstand daalt als de maatregel wordt uitgevoerd. Ook is afgewogen wat de uitvoering kost, wat de maatregel voor natuur en recreatie betekent, wat de gevolgen zijn voor onder meer de grondwaterstand, de cultuurhistorische, landschappelijke dan wel archeologische waarden. 'Dit leverde een grote hoeveelheid informatie op, ook al omdat elke maatregel niet overal op dezelfde wijze zou uitpakken en bovendien nog eens een uitwerking zou hebben op plekken verderop langs de rivier, meestal bovenstrooms, maar soms ook benedenstrooms.'

Kosten-batenanalyse

Om overzicht te krijgen zijn alle maatregelen vervolgens onderworpen aan enkele strategische afwegingen. 'De eerste was of het probleem buitendijks opgelost moest en kon worden of dat ook binnendijkse maatregelen nodig zijn. Ook is per plek bepaald of er ruimte moest worden gereserveerd voor (stedelijke) ontwikkelingen of dat juist behoud van natuur en landschap voorop moest staan. Ten slotte zijn de kosten in ogenschouw genomen. We hebben de effectiefste maatregelen op een rijtje gezet: wat levert het meeste op tegen welke prijs?'

De eerste afweging was de eenvoudigste, stelt Luiten. 'Het verleggen van een dijk of het aanwijzen van een hoogwatergeul komt je op een storm van protest te staan, dus het devies luidde al snel: eerst kijken of het buitendijks kan.' Om de tweede afweging te kunnen maken is met behulp

van de provincies een regionaal kader gemaakt, waarin de hoofdlijnen van de ruimtelijke ontwikkeling op landsniveau zijn uitgewerkt op regionale schaal. 'Dit kader gaf aan dat er tussen Nijmegen en Arnhem en tussen Gorinchem en Dordrecht en verder rondom Kampen, Zwolle, Deventer en Zutphen rekening moest worden gehouden met stedelijke uitbreidingen.'

Maatregelenpakket per riviervak

Ook toen de fase van de strategische afwegingen achter de rug was, was het filteringsproces niet ten einde. 'Met behulp van het computerprogramma de Blokkendoos – zie kader – is per riviervak een maatregelenpakket samengesteld, telkens uitgaande van de bovenbeschreven strategieën. Dan blijken bepaalde maatregelen telkens boven te komen drijven. Dat kan betekenen dat je goed zit of dat je systematisch iets over het hoofd hebt gezien.' Volgens Luiten waren dat de momenten om de klankbordgroepen – waarin natuurorganisaties, instanties en regionale en lokale overheden zitting hebben – en uiteindelijk de Stuurgroep om een oordeel te vragen. Drie jaar zijn er gemoeid geweest met deze procedure van kaf van het koren scheiden. Maar in 2004 kon de Stuurgroep dan toch 200 kansrijke maatregelen presenteren. Tweederde was dus afgevallen.

MER

Van deze overgebleven maatregelen zijn vervolgens de effecten voor het milieu onderzocht. Overeenkomstig de richtlijnen voor de MER is bekeken wat die gevolgen zouden zijn als een van de twee ontworpen buitendijkse basisalternatieven werd gekozen of als de voorkeur werd gegeven aan een van de meest kansrijke binnendijkse modules. Ook is onderzocht wat de gevolgen zijn als we niets zouden doen (in dit geval: als gewoon ouderwets de dijk zou worden opgehoogd). Uit dit alles resulteerde een voorkeursalternatief.

Om te voorkomen dat er op het niveau van een riviervak zo een wonderlijk mengelmoesje van maatregelen ontstond, is vervolgens voor bijvoorbeeld de IJssel gekeken of dit een consistent geheel opleverde – en niet hier kribverlaging en een paar kilometer verderop uiterwaardvergraving. Ook moest het geheel passen binnen het Regionaal Ruimtelijk Kader. Luiten: 'Bij die controle kwam bijvoorbeeld aan het licht dat er nergens een hoogwatergeul uit de bus was gekomen, terwijl de Hanzesteden die nu juist zo graag wilden om hun stedelijke ontwikkeling mogelijk te maken. Dus hebben we er nog eens naar gekeken en dat heeft in dit voorbeeld twee kansrijke projecten opgeleverd, de hoogwatergeulen voor Kampen en Zutphen, maar ja, financieel zijn die nog geen van beide rond.'

Mocht uit nadere verkenningen blijken dat deze hoogwatergeulen inderdaad niet haalbaar zijn, dan zullen de in de PKB genoemde maatregelen alsnog worden uitgevoerd. Bij Kampen is dat de zomerbedverdieping in de Beneden-IJssel en bij Zutphen de twee dijkverleggingen bij de Voorster klei en Cortenoever.

In 2005 keurde de Stuurgroep alle voorkeursalternatieven goed, met uitzondering van één plan. Dat betrof het traject

Arnhem-Amerongen langs de Neder-Rijn. Discussabel onderdeel van het plan was om bij Lienden de dijk terug te leggen. Om de publicatie van deel 1 van de PKB niet onnodig op te houden, is besloten hierin twee varianten van dat plan op te nemen. In mei 2005 verscheen deel 1, waarin de regering het voornemen bekend maakte om door middel van een veertigtal maatregelen de rivieren de ruimte te geven. In de inspraakperiode die erop volgde, kwamen ongeveer 3000 reacties binnen, die inderdaad voor een belangrijk deel betrekking hadden op Lienden. Luiten: 'Op grond van die reacties is de PKB op dat onderdeel aangepast, maar dat is dan vrijwel het enige punt waarop deel 3 van de PKB, het kabinetsstandpunt, verschilt van deel 1.' Dat het kabinet zo weinig veranderingen heeft aangebracht en ook de Tweede Kamer inmiddels heeft ingestemd met het kabinetsstandpunt, is volgens hem een teken dat het proces zorgvuldig is uitgevoerd. 'Het is in ieder geval goed beheerst door de Stuurgroep en de projectorganisatie, ook qua planning.'

Record

Op een enkel onderdeel had het wat Luiten betreft beter gekund. 'In de gevallen waarin we de bevolking moesten zien te winnen voor een binnendijkse variant, hadden we graag meer tijd gehad om met een uitgewerkt plan voor de dag te komen.' Maar hij heeft er begrip voor dat hij die tijd van de Stuurgroep niet kreeg. 'Als we in dit stadium veel werk hadden gemaakt van gedetailleerde plannen, was de PKB vertraagd, wat ten koste zou zijn gegaan van de uitvoeringsfase. Vergeet niet dat alle maatregelen vóór 2015 uitgevoerd moeten zijn. En dat we nu in feite alleen nog maar weten waar we welke maatregel gaan uitvoeren. Hóe we dat gaan doen, moet in de komende planstudies worden uitgewerkt. Pas daarna kan het eigenlijke werk beginnen.' Over de PKB wil Luiten nog één ding opgemerkt

De Blokkendoos

Om de waterstand in de rivier omlaag te brengen, werd een groot aantal maatregelen bedacht, zoals dijkverleggingen, kribverlaging en uiterwaardvergravingen. De Blokkendoos hielp de projectorganisatie bij het maken van de selectie. Dit is een interactief instrument waarmee je, als je een maatregel aanklikt in een bepaald gebied, meteen het effect ziet op het waterpeil, de kosten en het aantal te verwijderen huizen, en ook mogelijke effecten op de natuur en de ruimtelijke kwaliteit. Door de vele (lucht)foto's en *artist impressions* van de uitgevoerde maatregelen kan een goed gevoel worden gekregen van de gevolgen van de maatregel. Een en ander is gekoppeld aan een landkaart, zodat ook direct de locatie van de maatregel bekend is.

De Blokkendoos bewees ook goede diensten bij het verwerven van draagvlak. Wanneer mensen vroegen waarom niet voor een andere oplossing werd gekozen, kon met de Blokkendoos worden getoond hoe hun suggestie zou uitpakken. Zo ontstond in veel gevallen meer begrip voor de gemaakte keuzes.

hebben. 'De PKB Ruimte voor de Rivier is de eerste waarvan deel 3 binnen de wettelijk voorgeschreven negen maanden na deel 1 is verschenen. Tussen de beide publicatiedata zit zelfs maar zo'n half jaar. Dat is een extreem korte periode!'

WvW

MEER INFORMATIE:
ministerie van Verkeer en Waterstaat,
projectorganisatie Ruimte voor de Rivier,
Hans Luiten, tel. (070) 351 78 34,
h.luiten@cdr.rws.minvenw.nl

HET GROOTSTE GEDEELTE VAN DE VEERTIG PKB-MAATREGELEN

Bewoners meestal constructief, soms laaiend

Een warm onthaal kreeg het nieuws dat de Rivier de ruimte zou krijgen, nergens. Eelke Turkstra en Cor Beekmans, die leiding gaven aan respectievelijk Bureau Benedenrivieren en Bureau Bovenrivieren van het project Ruimte voor de Rivier, waren al blij als omwonenden begrip toonden. In Veessen-Wapenveld liep het faliekant fout. Maar soms droegen bewoners ideeën aan die zijn omarmd, zoals in het geval van de Noordwaard en de Overdiepe Polder.

Toen het intensieve overleg met provincies, gemeentes, waterschappen en belangenorganisaties over de plek waar welke maatregelen de voorkeur genoten, was afgerond en zich een voorkeursalternatief aftekende, kon de consultatie van de bewoners beginnen. Het was aan Turkstra en Beekmans om met de bewoners te gaan praten over de mogelijkheden die waren geselecteerd om de rivieren de ruimte te geven. Simpel gezegd kwam de boodschap die Rijkswaterstaat op de informatieavonden voor de bewoners had, volgens Turkstra neer op: 'Wij denken aan deze maatregel, maar jullie kennen de streek: wat vinden jullie ervan?'

Minder tijd

'Dat begin van de consultaties lag voor ons ergens in april 2004, dus nauwelijks een jaar voordat het kabinet deel 1 van de PKB publiceerde', vertelt Cor Beekmans. De discussies met de bewoners van de oevers van de IJssel en de Neder-Rijn bleken al gauw veel stroever te verlopen dan in het benedenrivierengebied. 'Dat heeft deels te maken met de andere uitgangssituatie', geeft Beekmans

als verklaring. 'In de benedenrivieren kwam men bij de Integrale Verkenningen al snel uit op het punt van de maatregelen, terwijl er bij de verkenning van de bovenrivieren eerst is gediscussieerd over de vraag of het eigenlijk wel kón, dat afvoeren van de 1000 kubieke meter extra water, waarvoor het hele project Ruimte voor de Rivier is opgetuigd. Konden de IJssel, de Waal en de Lek die extra hoeveelheid water wel verwerken? Toen wij begonnen liepen we al bijna anderhalf jaar achter op Bureau Benedenrivieren. En omdat wij toch ook klaar moesten zijn op hetzelfde tijdstip – het begin van de PKB-procedure – hadden wij dus minder tijd om de maatregelen met de direct betrokkenen te bespreken.'

Veessen-Wapenveld

Zolang het ging om plannen die zich buitendijks afspeelden, stuitte men niet op al te grote bezwaren. Beekmans: 'Maar dat lag vanzelfsprekend anders waar een binnendijkse oplossing in beeld kwam. Ondanks alle constructieve gesprekken met overheden en belangenorganisaties wisten we dat de binnendijkse maatregelen zwaar

zouden vallen.' En inderdaad liepen in Lienden de bewoners te hoop tegen het plan om de Rijndijk terug te leggen en een speciedepot aan te leggen. Zo ook was er een kritische houding tegen het plan om in de buurt van Zwolle de dijk langs de IJssel ter hoogte van Westenhofte een paar honderd meter terug te leggen. Toch vielen deze protesten in het niet bij het verzet dat ontstond toen Beekmans en de zijnen het plan ontvouwen om tussen Veessen en Wapenveld een hoogwatergeul aan te leggen. Deze geul van enkele kilometers lengte zal een deel van het Wapenveldsche Broek – een landbouwgebied tussen de Veluwe en de IJssel – in een eiland veranderen op momenten dat de IJssel bezit neemt van de geul. 'Het merkwaardige is dat er aanvankelijk niet zoveel aan de hand leek. Twee dagen achter elkaar hebben we een voorlichtingsavond gehouden, die verliepen zoals de meeste. Zeker nadat we hadden uitgelegd dat er slechts eens in de 500 à 600 jaar water in die geul zou staan en dat we verder niet wilden tornen aan de landbouwfunctie van het gebied, leek de ergste kou uit de lucht.' Maar het pakte anders uit. 'In de krant verschenen berichten als zou er aan recreatieparken worden gedacht en dat er constant water in de geul zou staan. Verder speelden de gevolgen van de MKZ-crisis van een paar jaar eerder, waarbij veel boeren het vertrouwen in de overheid waren kwijtgeraakt, een belangrijke rol in de meningsvorming. En ineens sloeg de stemming om.'

Impasse

Waar in alle andere gevallen 'de lijnen open bleven', is in het geval Veessen-Wapenveld de discussie stilgevallen. De hoogwatergeul is vervolgens in PKB deel 1 en 3 opgenomen. Beekmans: 'Het is dus nu niet alleen meer Verkeer en Waterstaat die vindt dat de geul de beste oplossing is; ook het kabinet en de Tweede Kamer hebben ermee ingestemd. Alle maatregelen moeten nu in detail worden uitgewerkt, waarbij het de voorkeur heeft om dit door de regionale overheden te laten doen. In dit geval heeft de

COR BEEKMANS

provincie Gelderland aangeboden om de planstudie van de hoogwatergeul op te pakken.' Beekmans wijst er in dit verband op dat in het gebied ook de reconstructie van het platteland speelt. 'Door dat te combineren met de hoogwatergeul ontstaan er wellicht meer kansen voor de betrokkenen.'

Noordwaard

In de omgeving van Werkendam, waar Turkstra de voorgestelde maatregel om de Boven, de Beneden en de Nieuwe Merwede meer ruimte te geven, uit de doeken deed, kreeg hij meteen de wind van voren. 'Ons idee om het probleem op te lossen door een groene rivier te ontwerpen door het Land van Heusden en Altena, werd compleet afgewezen. Men moest niets hebben van het plan om het water via een nieuwe geul direct af te voeren naar de Biesbosch, ook al zou er in die geul maar eens in de paar honderd jaar water staan.'

Omdat ook de inwoners van Gorcum, Werkendam en Hardinxveld in 1995 enige hachelijke uurtjes hadden beleefd, waren zij er wél van doordrongen dat er iets moest gebeuren. Maar een groene rivier, dat nooit. Turkstra: 'Van verschillende zijden werd geopperd om dan de Noordwaard maar op te offeren. In deze polder benedenstrooms van Werkendam woonden immers niet veel mensen. Er staan 49 huizen en 26 boerderijen. Omdat ook de boeren te kennen gaven te willen meewerken, onder voorwaarde dat een duurzaam perspectief zou worden geboden voor agrariërs die wilden blijven of vertrekken, is voor die oplossing gekozen.'

Toch was er ook een groep bewoners die zich verzette tegen het plan om de 2000 hectare grote Noordwaard te laten overstromen als de Rijn weer eens veel water heeft af te voeren. Dit Platform Behoud Noordwaard nam Alterra en Wageningen Universiteit in de arm en bracht een rapport uit met daarin een alternatief dat zij aan de staatssecretaris aanboden. Turkstra: 'Vervolgens kregen wij de opdracht om dit alternatief te beoordelen. Onze bevinding was dat het alternatief technisch mogelijk was, maar slechts voor de korte termijn een oplossing bood. Op den duur zou toch een beroep moeten worden gedaan op de Noordwaard. Omdat de streek en met name de boeren de wens te kennen hadden gegeven snel duidelijkheid te willen, is het alternatief terzijde geschoven.' Kort daarop

EELKE TURKSTRA

is de Noordwaard als koploperproject aangewezen. Het Platform Behoud Noordwaard heeft toen niet mokkend afgehaakt, maar werkt volgens Turkstra constructief mee bij het uitwerken van het inrichtingsplan.

Overdiepse Polder

Net zoals hun collega's in de Noordwaard, wensten ook de boeren van de Overdiepse Polder, langs de Bergsche Maas, snel duidelijkheid. Die wens spraken ze uit in 2000 toen zij erachter kwamen dat hun eilandpolder voorkwam op een kaart van de provincie Noord-Brabant met daarop zoekgebieden voor waterberging. In plaats van dwars te gaan liggen, bood de Bewonersvereniging Overdiepse Polder, waar zich bijna alle honderd bewoners bij aansloten, aan om mee te werken. Wel stelden zij als voorwaarde dat de polder niet vaker dan eens in de 25 jaar zou overstromen.

Even leek het ook snel te gaan, want in 2004 wees de staatssecretaris de polder aan als (het eerste) koploperproject. Turkstra: 'Maar ja, toen in 2005 de polder gewoon mee ging in de procedure van de planologische kern-

beslissing, was voor de boeren duidelijk dat het toch lang ging duren. Sommigen begrepen ook niet waarom dat moest. Zij hadden het idee dat de afweging nog eens opnieuw werd gemaakt. Als wij dan uitlegden dat het alleen maar gebeurde, omdat alles netjes volgens de regels moest, begrepen ze dat ook wel weer, maar punt blijft dat de duidelijkheid er nog altijd niet is. De PKB is immers pas officieel afgerond als ook de Eerste Kamer heeft ingestemd met het kabinetsstandpunt.' Voor één boer duurde het volgens Turkstra allemaal te lang. 'Die is inmiddels geëmigreerd naar Canada.'

WvW

MEER INFORMATIE:

Elke Turkstra, nu projectleider planstudie Noordwaard, e.turkstra@dzh.rws.minvenw.nl
 Cor Beekmans, nu riviertakmanager Rijn en Waal bij de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier, c.beekmans@don.rws.minvenw.nl
www.ruimtevoorderivier.nl

'De mensen staan centraal'

Ruimte voor de Rivier geeft Rijkswaterstaat de kans zich te laten zien als een organisatie die openstaat voor initiatieven van de bewoners van het rivierengebied en die met hen meedenkt. Want de mensen staan centraal, vindt Tweede Kamerlid voor het CDA Erik van Lith. Hij is ook van mening dat ontwikkelingen bovenstrooms en in Europees verband een belangrijker rol moeten spelen in de PKB.

Erik van Lith is als woordvoerder integraal waterbeheer intensief bij de PKB Ruimte voor de Rivier betrokken. 'Vast staat dat forse ingrepen nodig zijn in de leefomgeving van mensen langs de grote rivieren. Zonder die maatregelen is in de toekomst de veiligheid niet te waarborgen. We moeten dat niet zien als een bedreiging, maar als een kans om ook andere vraagstukken op te lossen. Want het gaat erom dat de mensen langs de rivieren duurzaam kunnen blijven wonen, werken en recreëren. Dat gaat veel verder dan alleen het oplossen van een watervraagstuk.'

Mijlpaal

De belangrijkste mijlpaal bij de voorbereiding van de PKB was voor Van Lith de begrotingsbehandeling van VenW in 2004. De Kamer sprak zich toen unaniem uit voor een door hem ingediende motie en hevelde 200 miljoen euro die was gereserveerd voor noodoverloopgebieden, over naar het Ruimte voor de Rivier-budget. Dat maakte de keuze voor een meer robuuste en duurzame aanpak mogelijk. Van Lith: 'Tot die tijd hield de staatssecretaris vast aan de afvoernorm van 16.000 m³, het jaartal 2015 en een budget van 1,9 miljard. Daarmee moest ze het doen, zei ze, en dat betekende dat alleen technische maatregelen in aanmerking zouden komen. Met de motie hebben we haar een handje geholpen. De kern van de motie is dat overstro-

mingsrisico's bij voorkeur moeten worden beperkt door ruimtelijke maatregelen, met aandacht voor de kwaliteit van de leefomgeving. Dus niet alleen kijken naar dijkversterking, uiterwaardvergraving of kribverlaging, maar ook naar bijvoorbeeld by-passes die meerdere ruimtelijke functies kunnen hebben. Sindsdien is de discussie sterk verbreed.'

By-passes

Dat neemt niet weg dat er in zijn ogen in de PKB te weinig ruimtelijke maatregelen zijn opgenomen. De by-passes bij Zutphen en Kampen zijn opties die pas serieus in beeld komen als de regio zelf de financiën daarvoor bij elkaar weet te krijgen. Van Lith: 'De PKB zal moeten worden uitgevoerd zoals hij nu door de Kamer is aangenomen. Maar ik hoop dat Rijkswaterstaat zich bij de uitvoering flexibel opstelt en meedenkt met burgers en organisaties die met goede initiatieven komen. Sterker: dat het rijk hen ook ondersteunt en faciliteert. Dat is heel belangrijk, want die initiatieven dragen bij aan de bredere doelstelling van de PKB en aan meer draagvlak.' Juist de twee kansvolle by-passes bij Zutphen en Kampen vragen om een meedenkende overheid, vindt Van Lith. 'Het ministerie weet dat er nog een motie van mij ligt waarin een voorkeur wordt uitgesproken voor deze grote projecten

WAPENVELDSCHER BROEK, EEN VAN DE LOCATIES WAAROVER MET DE BEWONERS VEEL DISCUSSIE IS GEWEEST

als blijkt dat ze financieel haalbaar zijn. Ik heb het kabinet uitgenodigd om ook zelf naar mogelijkheden te kijken om ze te realiseren en dat niet alleen aan de regio over te laten. Het lijkt nu een wij-zij-verhaal, maar dat is het niet: het is een gezamenlijke operatie. De tijd van puur planmatige uitvoering, zoals bij de Maaswerken, is voorbij. We hebben te maken met een dynamische proces, waarbij uit de samenleving goed doordachte oplossingen komen. Als die passen in wat de politiek voor ogen staat, moet je ze kansen geven.'

Europa-proof

Een van de discussiepunten in het PKB-proces was de invulling van de veiligheidsdoelstellingen en afvoernormen. Van Lith vindt dat de PKB per definitie 'Europa-proof' zou moeten zijn. 'We moeten de ontwikkelingen bovenstrooms durven betrekken bij de besluitvorming en de uitvoering van zo'n grote ingreep. Want wat er ook benedenstrooms of bovenstrooms gebeurt: het zijn communicerende vaten. Als Duitse steden telkens weer veel schade ondervinden van een overstroming van de Rijn of van andere rivieren, komt daar onherroepelijk een maatschappelijk debat over overstromingsrisico's. Daar kunnen maatregelen uit voortkomen die invloed hebben op de hoeveelheid water die bij Lobith binnenkomt. Je kunt als Nederland niet doen alsof het daar tot 2020 wel droog zal blijven. Daar geloof ik helemaal niet in. Europa-proof wil ook zeggen dat we anticiperen op de Kaderrichtlijn Water en de Hoogwaterrichtlijn. Ik hoop van harte dat we meer naar Europa gaan kijken. Al onze grote rivieren zijn internationaal, die laten zich niet begrenzen.'

Ruimhartige compensatie

Bij de behandeling van de PKB in de Tweede Kamer zegde de staatssecretaris toe dat agrariërs die de dupe zijn van grote projecten, ruimhartig compensatie krijgen. Van Lith: 'En dan niet alleen financieel. Er zal tijdig met hen worden overlegd over toekomstperspectieven, bedrijfsverplaatsing of bedrijfsbeëindiging. Dat is niet alleen in het belang van

de landbouwsector; het is een algemeen maatschappelijk belang.' Ook aan een andere wens van Van Lith kwam de staatssecretaris tegemoet. Zij heeft met de kamer afgesproken dat bij de rapportageverplichting over de PKB Ruimte voor de Rivier nadrukkelijk eisen worden gesteld aan de financiële uitwerking van de grote deelprojecten.

Mensen betrekken bij de uitvoering

Erik van Lith zal na de verkiezingen niet terugkeren als kamerlid. Toch moet hem over de vervolgfase van de PKB nog wat van het hart: hij beschouwt Ruimte voor de Rivier als een belangrijke casus voor de manier waarop de rijksoverheid, in het bijzonder RWS, omgaat met de belanghebbenden. De informatieavonden en andere bijeenkomsten in de eerste fasen van het PKB-proces noemt hij 'formele inspraak'. 'Ik hoop dat de houding van RWS ten aanzien van de regio verandert van *iets vóór de mensen doen* in *iets samen mét hen doen*. Maak gebruik van de kennis in de regio; burgers weten véél beter hoe hun omgeving in elkaar zit dan Den Haag. Dat geldt in het bijzonder voor de dijkteruglegging in Lent. Betrek bewonerscomités, die een groot deel van de bevolking vertegenwoordigen, vanaf het begin bij de plannen voor de teruglegging en doe dat dan zo dat je het draagvlak vergroot. Niemand heeft belang bij juridische procedures met veel vertraging als gevolg.'

RWS heeft volgens Van Lith nog alle kans zich op die punten te bewijzen en samen met de bewoners de watervraagstukken aan te pakken. 'De mensen staan centraal. Ik heb er vertrouwen in dat het wel gaat lukken.'

IB

MEER INFORMATIE:
Erik van Lith, erikvanlith@tweedekamer.nl,
www.erikvanlith.nl

ERIK VAN LITH

PKB werkte als katalysator

De PKB Ruimte voor de Rivier heeft als katalysator gewerkt voor de ontwikkeling van plannen voor het gebied Stadsblokken/Meinerswijk midden in Arnhem. Het Ruimte voor de Rivier-proces sloot naadloos aan bij het lokale proces om te komen tot een Ontwikkelingsvisie Rivierzone en om het gebied meer bij de stad te betrekken. Het communiceren over de gemeentelijke plannen met andere partijen was uiterst waardevol, vindt men in Arnhem. Rijk en provincie mogen zich nu niet terugtrekken, maar moeten bij het proces betrokken blijven.

De uiterwaardvergraving Meinerswijk is een technische Ruimte voor de Rivier-maatregel die goed past in de plannen die de gemeente Arnhem heeft met het gebied. Ellenus Venema coördineerde vanuit de afdeling Ruimtelijke Ordening de inbreng van de gemeente in het Ruimte voor de Rivier-proces. Het begon allemaal met een uitnodiging in 2001 van de provincie Gelderland om deel te nemen aan regionale werksessies. Dat viel mooi samen met enkele andere ontwikkelingen in de gemeente. Meinerswijk is een gebied dat in een rivierbocht midden in de stad ligt. Omdat de gemeente daar graag in 2012 de Floriade wilde hebben, zijn er enkele jaren geleden al ideeën ontstaan over de inrichting.

Tegelijkertijd was de gemeente net gestart met het opstellen van een Ontwikkelingsvisie Rivierzone. Dat gebeurde in een open, interactief proces, waarbij het ministerie van VROM, Rijkswaterstaat, de provincie Gelderland, waterschappen, maar ook de buurt waren betrokken, ongeveer dezelfde partijen die ook met Ruimte voor de Rivier te maken kregen.

Kruisbestuiving

Venema: 'Water- en natuurontwikkeling pasten goed in wat wij zelf voor ogen hebben voor de rivierzone, dus daar konden we ons in vinden. Maar het was aftasten welke mogelijkheden we zouden krijgen voor beperkte woningbouw in het gebied. Er zijn ontwerpessies gehouden waar we als gemeente volop ideeën konden inbrengen en waar we ook van anderen konden leren. Het was natuurlijk heel goed dat Rijkswaterstaat, de provincie en andere partijen al vroeg op de hoogte waren van onze ideeën en konden meedenken en dat wij omgekeerd onze inbreng konden hebben in hun plannen. Die kruisbestuiving, dat communiceren over plannen, was heel belangrijk. Bovendien werd er bij de ministeries van VenW en VROM in die tijd nagedacht over bouwen in de uiterwaarden en werd de eerdere strikte interpretatie van de betreffende beleidslijn verlaten.'

Ruimtelijke kwaliteit

Het project van de ontwikkeling van de rivierzone heeft inmiddels de naam Stadsblokken/ Meinerswijk gekregen. De uiterwaardvergraving Meinerswijk is volgens Venema een onderdeel van dit ruimtelijke proces. 'Het hangt samen met de natuurontwikkeling en uiteindelijk de stedelijke ontwikkeling. Water werd tot voor kort binnen de gemeente vooral geassocieerd met technische zaken, zoals riolering en

regenwaterafvoer. Na de ontdekking van het aspect van de ruimtelijke kwaliteit speelt water een grotere rol in de ruimtelijke ordening en besteedt ook de politiek er meer aandacht aan. De PKB Ruimte voor de Rivier heeft echt als een katalysator gewerkt. Je ziet nu meer mogelijkheden voor het gebied.'

Positief

In de regionale werksessies moest een balans worden gevonden tussen de lokale belangen en de boven-regionale belangen die met Ruimte voor de Rivier worden gediend. Volgens Venema is dat goed gelukt. 'Belangrijk is dat we het op hoofdlijnen eens zijn.' Hij is positief over het Ruimte voor de Rivier-proces. 'Het is goed dat er al zo vroeg en zo open mogelijk is gecommuniceerd met alle partijen. Heel belangrijk is dat direct aan het begin de uitgangspunten en randvoorwaarden duidelijk zijn, waaraan niet kan worden getornd. Ik besef dat het voor Rijkswaterstaat zoeken is, wanneer ze er anderen bij moeten betrekken. Daar moeten ze nog een slag in maken. Het oude blauwdrukdenken werkt niet.'

Blijven participeren

Nu moet tot de uitvoering worden overgegaan. Venema: 'En nu wordt het interessant. Het rijk draagt projectplannen over aan de regio, maar het is even afwachten hoe dat zal gaan. Het gaat om de vertaling van papierwerk naar de werkelijkheid. We hebben wel de kaders, maar wat betekent dat vervolgens voor de ondersteuning vanuit Rijkswaterstaat van individuele projecten? Is Rijkswaterstaat nog onderdeel van het proces? We hebben tot nu toe een goed interactief proces gehad; de planvoorbereiding moet ook interactief zijn. De gemeente wil samen met de andere overheden en private partijen aan de slag. Zaken als goed omgaan met grondeigenaren en met de buurt zijn essentieel voor de voortgang van het planproces. Dat vereist een goede regie. Actief participeren in het vervolg en uiteindelijk tot synergie komen door met elkaar te praten en open te staan voor het proces, dat is het devies.'

IB

MEER INFORMATIE:
Gemeente Arnhem, Ellenus Venema, tel. (026) 377 34 04,
ellenus.venema@arnhem.nl,
Stadsblokken/Meinerswijk, Ton Hermanussen,
ton.hermanussen@arnhem.nl

Groene rivieren bieden unieke kansen voor nieuwe ontwikkelingen in het rivierenlandschap

Toelichting

Het project Ruimte voor de Rivier heeft ook de discussie over groene rivieren aangewakkerd. Landschapsarchitect Ronald Rietveld ziet de hoogwaterproblematiek als een unieke kans voor nieuwe ontwikkelingen in het rivierenlandschap. De Prix de Rome-winnaar van 2006 was in 2004 ook al een van de winnaars bij de Archiprix met zijn gedetailleerde ontwerp van een groene rivier in het dynamische stadslandschap tussen Arnhem en Nijmegen. De 200 meter brede waterkerende dijk van deze groene rivier is tevens een 42 km lang landschapspark en vormt met 50.000 iepen de monumentale omlijsting van een indrukwekkend grote leegte van 3.000 ha. Twee tot drie keer in een mensenleven is hier het spektakel van gecontroleerde overstroming te aanschouwen. Dit vergroot het waterbewustzijn. Door de grond voor de nieuwe dijk ter plaatse af te graven, ontstaat een regionale waterbuffer voor perioden met hevige regenval en droogte. Twee grote hydrologische problemen zijn zo met één ingreep opgelost.

RIEK BAKKER
PARTNER/OPRICHTER BVR ADVISEURS

Een waar spektakel

Een hele interessante stelling, waar ik mij graag achter stel. De diversiteit en de dynamiek van de natuur wordt af en toe een waar spektakel. De ruimtelijke werking kan door de forse maten waarmee de groene rivieren gepaard gaan ook spectaculair zijn. De diversiteit neemt toe en dus de beleving voor de mensen. Bovendien kunnen structurele problemen duurzaam worden opgelost. Hier kan men toch met de beste wil van de wereld niets op tegen hebben.

STELLING

JOKS JANSSEN

STEDENBOUWKUNDIG ONDERZOEKER TELOS, BRABANTS
CENTRUM VOOR DUURZAAMHEIDSVRAAGSTUKKEN

Van veiligheid naar kwaliteit

Het rivierenland is, naast het randstedelijke veenweidelandschap, een van de beeldbepalende landschapsiconen van Nederland. Het rivierenland vormt al decennialang een inspiratiebron voor schilders en schrijvers. Het gaat de komende decennia echter ingrijpend van karakter veranderen. Niet alleen als gevolg van het project Ruimte voor de Rivier, maar ook door autonome processen op het terrein van landbouw en verstedelijking. Dijken worden opgehoogd, wetlands aangelegd, boerderijen en bedrijven verplaatst en nieuwe woningen gebouwd. Al deze veranderingen zorgen voor een dynamisch beeld, waarvan niet direct duidelijk is of het ook landschappelijke meerwaarde creëert. Er is immers nog geen zicht op de ruimtelijke kwaliteiten van het nieuwe rivierenlandschap. De

centrale overheid heeft de afgelopen jaren krachtadig opgetreden in het rivierenlandschap, afgedwongen door de hoogwaterproblematiek. Het garanderen van veiligheid stond in die operatie voorop. Vandaar ook de focus op de legende-eenheid 'blauw'. Wil het nieuwe rivierenlandschap, net zoals het oude, een prominente rol blijven spelen in de landschappelijke beleving van de Nederlander, dan spelen naast veiligheid, ook ruimtelijke kwaliteit en functiemenging een rol. De opgave van de toekomst is dan ook om veiligheid, kwaliteit en functiemenging op een kwalitatief hoogwaardige manier te verknopen. Dat vraagt naast centrale sturing op het terrein van veiligheid, ook om regionaal ontwerpvermogen op het terrein van ruimtelijke kwaliteit.

KAREN PON
ADVISEUR BMC

Het zou mooi zijn

Wat een prachtig idee. Als we er ruimte voor (over) hebben zou ik zeggen: direct realiseren. Een overstromingsfrequentie van eens per jaar zou ook niet erg zijn, want dan kunnen we uitzien naar het moment dat het voorjaar weer daar is en de sneeuw smelt. Het spektakel van volle rivierbeddingen lokt nu ook al veel toeristen naar het rivierengebied. Misschien kunnen de toeristen aan de 'landzijde' van het park genieten van een bloeiende boomgaard. Of een klein concert in een vriendelijk kerkje. De rust en de ruimte zijn er nog wel, maar er moet enige moeite voor gedaan worden: wandelen of fietsen is echt nodig, anders moeten we parkeerplaatsen van IKEA-afmetingen gaan aanleggen. Een kleine tram misschien, met een rondrit en vrij op- en afstappen?! De waterbuffer is misschien meer nodig in het benedenstroomse gedeelte van onze rivieren, waar de waterstand minder extreem kan stijgen dan in de bovenloop. Maar mooi zou het zijn. Een landschapspark op landschapshistorische basis met een levende functie. Het voelt zelfs luxe aan... Als we dat kunnen in Nederland, zijn we echt rijk! En ook weer iets veiliger.

ANNELIES
VERSTAND-BOGAERT

DIJKGRAAF WATERSCHAP REGGE EN DINKEL

Enthousiast over het idee

Als oud-raadslid van het Overbetuwe Elst ben ik enthousiast over het idee van de groene rivier. Ik vraag me wel af of het idee voor de Over-Betuwe, waar al grootscheepse stedelijke ontwikkeling in gang is gezet, niet te laat komt. Eens dus met de stelling, al is het idee minder uniek dan het op het eerste gezicht lijkt. In feite gaat het om het opvangen van piekbelastingen in combinatie met ruimtelijke kwaliteit. Hoewel we in Twente geen grote rivieren kennen, krijgen ook wij zo nu en dan te maken met een teveel aan water. De manier waarop we daarmee omgaan, verschilt per locatie en situatie. Zo hebben we in het dal van de Boven Dinkel met boeren afgesproken dat circa 500 hectare van hun land

in tijden van nood voor wateropvang kan worden gebruikt. Die boeren krijgen daarvoor uiteraard een vergoeding. De ruimtelijke kwaliteit van het prachtige Dinkedal is er zeer bij gebaat. Een ander voorbeeld is De Doorbraak, een nieuwe, 13 kilometer lange beek die wordt aangelegd om het water in Twente meer ruimte te geven, wateroverlast en verdroging te voorkomen en een ecologische verbinding te maken tussen Noordoost-Twente en de Sallandse Heuvelrug. De bedding van deze beek, die in 2014 klaar moet zijn, is ondiep en breed en zal slechts zelden vol met water staan. Daardoor is er veel ruimte voor plant en dier: een groene rivier avant la lettre dus eigenlijk.

Ingwer de Boer:

‘Ook in de uitvoeringsfase moet veiligheid het hoofddoel blijven’

BIJ GORINCHEM GAAT WAARSCHIJNLIJK HET EERST DE SCHOP IN DE GROND

Nadat de PKB Ruimte voor de Rivier door de Tweede én de Eerste Kamer is aangenomen, begint de fase van het uitwerken van maatregelen in planstudies. De initiatieven komen veelal van de regionale beheerders. Zij zien vaak mogelijkheden om de maatregelen te koppelen aan mooie plannen voor stedelijke ontwikkeling, natuur of recreatie. Maar de PKB-gelden zijn allereerst bedoeld om de veiligheid te vergroten. Als alles gaat zoals gedacht, kan eind 2009 voor een groot aantal projecten de schop in de grond.

ACHTERGROND

Het aannemen door het parlement van de PKB Ruimte voor de Rivier is te beschouwen als de afronding van een verkenningsfase, waarin onder meer de nut en noodzaak-discussie is gevoerd. De volgende stap is de uitwerking van maatregelen in planstudies. Ingwer de Boer, hoofdingenieur-directeur van de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier, schetst hoe we ons deze planstudiefase moeten voorstellen. ‘De start van de planstudie is voor elke maatregel een contract tussen de staatssecretaris en de regionale initiatiefnemer. Daarin wordt – volgens een programma van eisen – vastgesteld wat er gaat gebeuren en wanneer het plan moet worden opgeleverd. Er moeten altijd minimaal drie alternatieven worden uitgewerkt: het alternatief dat hydraulisch het meest effect oplevert, het alternatief dat het minste kost en het zogenaamde voorkeursalternatief dat het best tegemoet komt aan de wensen van de regio. De staatssecretaris maakt een keuze uit die alternatieven en dan pas komt de echte uitvoeringsfase.’ Momenteel lopen er vier of vijf studies; de grote bulk van de planstudies moet nog op gang komen. Een planstudie neemt ongeveer twee jaar in beslag. Eind 2008, begin 2009

moet zijn besloten welke variant het wordt. De Boer: ‘Dan krijgen we nog een periode van bezwaar en beroep en dan kan voor een aantal projecten eind 2009 de schop in de grond. Voor de uitvoering is zo’n 2,2 miljard euro uitgetrokken. Een deel van dat geld zal voor die tijd worden besteed aan het aankopen van grond. Ook dat doet het rijk samen met de regio.

Initiatiefnemer

In principe neemt de meest betrokken beheerder het initiatief tot de planstudie. In geval van maatregelen in het rivierbed is dat Rijkswaterstaat. Gaat het om maatregelen aan de dijk dan is het ‘t waterschap. Maatregelen zoals dijkverlegging of een nieuwe hoogwatergeul zijn zaken van ruimtelijke ordening en dan staan provincies en gemeenten aan de lat.

Naarmate mét de te nemen maatregel ook de ruimtelijke kwaliteit kan worden verbeterd en meer belangen van inwoners in het geding zijn, melden gemeenten en provincies zich gretiger aan als initiatiefnemer voor een planstudie. De Boer constateert dat de verschillende

overheden goed samen optrekken. 'Er lopen bijvoorbeeld twee planstudies in Zwolle, de Zwolse koplopers. De provincie Overijssel trekt het ene en de gemeente Zwolle het andere. Het geheel wordt aangestuurd door één stuurgroep waarin alle overheden, inclusief de landelijke programmadirectie, zijn vertegenwoordigd. Iets dergelijks zal worden opgestart in Deventer, en is al gestart in Zutphen. Het is erg belangrijk dat de regio er zo goed bij betrokken is en blijft.'

Eerste project

Naar verwachting wordt in Gorinchem het eerste project uitgevoerd. De Boer: 'Daar was iedereen het al meteen eens over de oplossing, waardoor er geen drie varianten hoefden te worden uitgewerkt. Vóór de zomer is dan ook al een overeenkomst getekend tussen de staatssecretaris en de gemeente en we werken nu toe naar een uitvoeringsbesluit. In 2008 kunnen we daar al aan het werk. Het gaat om het herinrichten van een nat bedrijventerrein en een deel van een haven tot een venengeul die bij hoog water kan gaan meestromen.'

Omwonenden erbij betrekken

De Boer vindt het de kunst om tijdens de planstudiefase zoveel mogelijk de bewoners die het aangaat, bij het ontwerpen en afwegen te betrekken. 'En dan is het niet zo van: dit gaan we doen en u mag reageren, nee, door gesprekken met omwonenden worden de beste oplossingen gevonden. Je kunt vanuit Den Haag onmogelijk bepalen hoe en waar bij de herinrichting van een gebied de boerderijen worden verplaatst en of je op één terp acht boerderijen neerzet of dat je acht terpen bouwt. In de planstudiefase spelen op het lokale niveau allerlei individuele en sociale processen en daaraan moet je volop de ruimte geven.'

Doelen in de gaten houden

Vanuit de provincie Gelderland komt de uitspraak dat het rijk te veel is gefocust op technische maatregelen en weinig oog heeft voor het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit. De Boer: 'Ik vermoed dat die uitspraken vooral te maken hebben met de situatie langs de Waal. Doordat het rivierbed daar in de loop der jaren is uitgeschuurd, liggen de kribben eigenlijk te hoog, hoger dan hun ontwerpverhoudingen. We kunnen daar dus een fors deel van de doelstellingen halen door die kribben te verlagen; een goedkope technische oplossing met relatief veel effect. Maar de provincie heeft vanuit de ambitie om de ruimtelijke kwaliteit te verhogen een prachtig project bedacht: Waalweelde. Ze wil met zandwinning mooie nieuwe plassen maken, waardoor tegelijkertijd het waterpeil wordt verlaagd. De gedachte is dat dit project zichzelf betaalt. Het klopt dat ook deze oplossing hoge waterstanden verlaagt, maar je hebt geen enkele garantie dat je daarmee in 2015 de doelstelling haalt. Dat zeggen de zandwinners zelf ook. Ze kunnen niet meer zand winnen dan de markt kan opnemen. En als we als rijksoverheid gaan eisen dat voor een bepaalde datum een bepaalde hoeveelheid zand moet zijn weggehaald, geldt het als een aanbesteding en krijgen we op onze kop van Brussel. Je moet dus wel goed de oorspronkelijke doelen in de gaten houden. Primair gaat het om een veiligheidsdoelstelling. Als

de regio nog meer ruimtelijke kwaliteit wil dan in de PKB is opgenomen, dan is dat zeker mogelijk op voorwaarde dat de regio zorg draagt voor aanvullende financiering.'

Regie

De programmadirectie houdt de regie in de planstudiefase stevig in handen. Per kwartaal moet de initiatiefnemer rapporteren over voortgang, kwaliteit, geld en risicomanagement. De Boer: 'Dus per kwartaal weten we of ze op schema liggen. Als programmadirectie organiseren we ook risicomanagementsessies. Verder hebben de riviertakmanagers dagelijks contact met alle projecten langs een bepaalde riviertak. Zij zijn verbindende schakels tussen de projecten en de programmadirectie, ondermeer als het gaat om kennisvragen. Want de directie functioneert ook als kenniscentrum voor vragen die bij de veertig projecten op alle mogelijke gebied kunnen opkomen.'

Mogelijke valkuilen

Ingwer de Boer ziet een paar mogelijke valkuilen in het verdere verloop van het proces. 'Allereerst kan er vertraging optreden door allerlei beroepszaken. Verder moet enorm met grond worden gesleept en de wetgeving op het gebied van bodembescherming is ingewikkeld; dat kan dus voor complicaties zorgen, bijvoorbeeld als bodem is verontreinigd. Een ander fors risico kan voortkomen uit de natuurdoelen die LNV in het kader van Natura 2000 vaststelt. Het hele rivierengebied is immers Natura 2000-gebied. Het kan gebeuren dat die nieuwe natuurwetgeving de natuur die er nu is "bevriest" en een blokkade vormt voor het laten ontstaan van nieuwe natuur. Dat kan de uitvoering van een project belemmeren. Dat is een zorg. Beleidmakers zeggen dat het wel zal meevallen, maar als je met handhavers praat, hoor je toch andere geluiden.'

De Boer beaamt dat het waarborgen van het gekozen veiligheidsniveau uitgaat boven het handhaven van natuurdoelen. 'Ja, dat vinden wij wel, maar LNV lijkt daar soms anders over te denken. Overigens hebben VROM en LNV de PKB mede ondertekend. De praktijk zal moeten uitwijzen hoe dit verloopt.'

RB

MEER INFORMATIE:

Programmادirectie Ruimte voor de Rivier,

Ingwer de Boer, i.j.dboer@cdr.rws.minvenw.nl

Ruimte voor de Rivier, zicht op Loevestein

Ruimte voor de Rivier heeft twee doelen: zorgen voor veiligheid en versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Om de doelen te halen is er over de hele rivier een keten van samenhangende maatregelen ontworpen die niet alleen de hoogwaterveiligheid verbeteren, maar ook de ruimtelijke kwaliteit van het rivierengebied een impuls geven. Het gebied tussen Brakel en Woudrichem, het Munnikenland aan de Waal, is uniek omdat dit veel cultuurhistorische waarde heeft. Dat cultuurhistorische potentieel zal bij de verdere gebiedsontwikkeling het leidende principe worden. Slot Loevestein weer terug zoals het ooit bedoeld was? Als ridder Dirc Loef van Horne het toch nog eens zou mogen horen...

Het Munnikenland kent een lange bewoningsgeschiedenis, maar is in de huidige situatie stil en vrijwel onbewoond. Het is een open cultuurlandschap. Het gebied dankt zijn naam aan een klooster vlak bij de Maas, waarvan alleen het fundament nog is terug te vinden. Het Munnikenland ligt in het brandpunt van allerlei kruisende lijnen. Niet alleen van geografische lijnen, maar ook van lijnen in de tijd. In noord-zuidrichting loopt de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die binnenkort wordt opgeknapt, zodat de linie als geheel weer zichtbaar wordt. Van oost naar west, gekoppeld aan de Waal, wordt nu extra ruimte voor de rivier gemaakt en wordt de ecologische hoofdstructuur tot ontwikkeling gebracht. Precies op dit dynamische kruispunt krijgt het project Ruimte voor de Rivier een mythisch en avontuurlijk tintje. Want wie goed luistert, hoort er nog wapengekletter en vervlogen verhalen uit de middeleeuwen.

Rond 1368 liet ridder Dirc Loef van Horne een kasteel bouwen: slot Loevestein, het stenen huis van Loef. Hij bouwde het kasteel op een strategisch gelegen landtong op de plaats waar de Maas en de Waal samenkwamen. Door de eeuwen heen veranderde het slot regelmatig van vorm, maar het middeleeuwse kasteel bleef altijd een strategische plek waar water en veiligheid met elkaar verbonden waren. Vanaf de 17^e eeuw werd het kasteel een fort dat deel uitmaakte van de militaire verdedigingslinie van de Zuiderzee tot de Biesbosch. De Hollandse Waterlinie verdedigde de Hollanders

tegen vijanden uit het oosten. Het concept van die waterlinie was eenvoudig, maar effectief. Men liet delen van het land onder water lopen om te voorkomen dat de vijand kon oprukken. Hoger gelegen gebieden die men niet onder water kon of wilde zetten, werden met vuur verdedigd vanuit de forten. Vanuit Loevestein en Fort Vuren aan de overkant van de rivier, kon de toegang over de Waal worden verdedigd. Daarbij was het belangrijk dat de forten en batterijen van Brakel en van Poederoijen met elkaar konden communiceren, en elkaar dus goed konden zien.

Zichtlijnen

'Herstel van deze zichtlijnen is een van de uitgangspunten bij de verder gebiedsontwikkeling', vertelt Ger de Vrieze van Waterschap Rivierenland. De Vrieze is namens het waterschap verantwoordelijk voor de planstudie van de rivierverruimende maatregelen. Hij licht toe: 'Nu Ruimte voor de Rivier in de fase van detailuitwerking komt, draagt het rijk het stokje over aan regionale partners. Het waterschap speelt een centrale rol voor wat betreft de maatregelen in het Munnikenland. Van oudsher is het waterschap verantwoordelijk voor de dijken. Maar Ruimte voor de Rivier vraagt om een andere manier van werken, we moeten van dijkverhoging naar rivierdenken toe.' Gelukkig voor De Vrieze valt er tussen Brakel en Woudrichem toch nog wel wat te sleutelen aan een dijk, hoewel niet meer op de

illustratie: SQZI ConceptStudio

ZO STAAT LOEVESTEIN ER STRAKS WEER IN VOLLE GLORIE BIJ

traditionele manier. Om een waterstandsverlaging van 11 centimeter te kunnen realiseren ter hoogte van Brakel, wordt de dijk bij de Buitenpolder het Munnikenland namelijk landinwaarts gelegd. De huidige dijk wordt dan verlaagd tot het maaiveld. Daarnaast komt er een nevengeul van de Waal naar de Afgedamde Maas door de uiterwaard Brakelse Benedenwaarden. Ook zullen enkele zomerkades worden verwijderd of verlaagd.

Visioen

In 2015 moeten de maatregelen uit Ruimte voor de Rivier zijn uitgevoerd. Hoe zal het gebied rond het Munnikenland er in de toekomst uitzien? De Vrieze ziet het al helemaal voor zich en laat zijn fantasie even de vrije loop: 'Over pakweg twintig jaar zie ik vooral meer structuur en samenhang in de waterige natuur ontstaan. Nu bestaat het gebied uit oude ontgrondingen zonder verbinding en samenhang. Dat zal in de toekomst anders zijn. Ook zal het gebied veel soortenrijker zijn dan nu, want met de komst van de nevengeulen ontstaan er meer verschillende gradiënten. Ik voorzie dat de botanisch waardevolle bloemplaat met stroomdalgrasland, die nu iets verhoogd op een zandplaat ligt, niet zal worden afgegraven. Er komen mogelijk extra geulen om het water om de bloemplaat heen te leiden.'

De Vrieze vervolgt zijn toekomstvisioen: 'Bovendien zie ik veel meer water in de Waal en de Maas, met daarin een Slot Loevestein dat weer heel markant vanuit de wijde omgeving zichtbaar is. Dus geen bomen en struiken meer die het zicht wegnemen. De vroegere structuren tussen de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie komen weer terug, wat betekent dat het landschap een open karakter krijgt. De forten en batterijen zelf zullen opgeknapt zijn en zonder informatiebordjes herkenbaar blijken voor het publiek.'

Toekomstige aanpak

Voor al dit moois er is, moet er nog veel werk worden verzet. Daarbij zullen verschillende regionale bestuurlijke

partijen een rol spelen: waterschap Rivierenland, de gemeente Zaltbommel, de provincie Gelderland en de ministeries van Verkeer en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Om de samenwerking een stevige basis te geven, hebben de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat en de betrokken overheden in juni 2006 een bestuursconvenant getekend voor de herinrichting van de omgeving van Munnikenland en Slot Loevestein. De Vrieze stroopt zijn mouwen alvast op: 'De vaart moet er in blijven, dat is belangrijk. De eerstvolgende stap is het stroomlijnen van juridische procedures. We gaan een vrijwillige MER doen als kapstok voor dat proces. Verder komen er ontwerpessies en er moeten afspraken worden gemaakt over de precieze verdeling van de kosten. Ik hoop dat het geld voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie gelijk beschikbaar komt met dat voor de rivierverruiming, zodat we straks in 2015 een mooi afgestemd totaalplaatje kunnen opleveren.'

Cor Beekmans, werkzaam als Riviertakmanager Rijn en Waal bij de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier, voegt hieraan toe: 'Nu de intentie is uitgesproken dat de uitvoering in handen komt van regionale partners, is de belangrijkste taak van de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier (PDR) de afstemming van de samenhangende projecten op de hele rivier. Maatregelen in het Munnikenland hangen bijvoorbeeld samen met kribverlaging stroomopwaarts op de Waal en de rivierverruimingsprojecten 'Noordwaard' en 'Avelingen' stroomafwaarts. De overall-doelstellingen van Ruimte voor de Rivier moeten worden bewaakt, daar zorgt de PDR voor.'

IZ

MEER INFORMATIE: Waterschap Rivierenland, Ger de Vrieze, g.de.Vrieze@wsrl.nl; Projectbureau Ruimte voor de Rivier, Cor Beekmans, c.beekmans@don.rws.minvenw.nl

Kwaliteit de ruimte geven is lastiger

De nieuwe aanpak van het hoogwaterbeleid moet leiden tot meer ruimte in de riviersystemen. We willen minder gebruik maken van technische en meer van ruimtelijke mogelijkheden. Bij de uitwerking van de PKB werd dat uitgangspunt tot vervelens toe herhaald. Als we nu naar het resultaat van de PKB kijken, dan heb ik sterk het gevoel dat er in verhouding toch weer veel technische maatregelen in het basispakket staan. Op veel plaatsen zullen de dijken worden verhoogd en kribben worden verlaagd. Nu is daar wat mij betreft niets mis mee, maar ik heb tijdens de voorbereiding erg veel tijd en energie zien steken in het halen van de tweede doelstelling van de PKB, namelijk het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. En ook dat is een uitgangspunt dat door mij vanaf het begin is onderschreven. Wel blijft voor mij de veiligheid, het bieden van voldoende bescherming tegen overstromingen, de hoogste prioriteit houden, maar dat kan prima samengaan met het bedenken van fraaie maatregelen.

In de praktijk bleek die materie toch weerbarstiger dan velen hadden verwacht. Van een uiterwaardverlaging met een mooie nevengeul kan betrekkelijk eenvoudig worden berekend hoeveel centimeter waterstandsaling die in de rivier oplevert, maar het blijft lastig om de ruimtelijke kwaliteit daarvan te bepalen.

Tijdens het gehele planproces bleef de invulling van die ruimtelijke kwaliteit ons achtervolgen. Landelijke en regionale ruimtelijke kaders moesten daarbij behulpzaam zijn. Dat leverde overigens wel mooie perspectieven op, waarvoor veel draagvlak bleek te bestaan bij vooral de regionale bestuurders. Maar lokaal konden dergelijke plannen lang niet altijd op draagvlak rekenen. Het huidige rivierlandschap krijgt al veel waardering en er is niet zoveel behoefte om daarin verandering aan te brengen. En als het al moet, dan maar een stuk stroomopwaarts of -afwaarts (bij de burens). Daarnaast bleek dat je niet zomaar overal in het winterbed

van de rivier kunt gaan graven. Je moet natuurlijk de dijken niet verzwakken, anders schiet je je doel voorbij en zouden die dijken toch weer moeten worden aangepast om op sterkte te blijven.

Ruimtelijke maatregelen die een bijdrage leveren aan kwaliteit van de omgeving, blijken ook vaak niet goedkoop te zijn. Het is eenvoudiger om fraaie en breed gedragen plannen te bedenken, dan ze ook daadwerkelijk onderdeel van de PKB te maken. Uiteindelijk bleek de budgettaire ruimte meer bepalend voor de te maken keuzes dan de ruimtelijke kwaliteit.

Er is veel vergaderd, veel gepraat, veel gelobbyd en veel ge(be)stuurd, maar het resultaat is, dat naast een aantal ruimtelijke maatregelen toch ook de techniek in deze PKB nadrukkelijk te hulp wordt geroepen. Het eindresultaat is niet voor iedereen datgene wat men had gewenst, maar het doet mij als dijkenbouwer goed, dat sterkere dijken nodig blijven om de polders voldoende bescherming tegen overstroming te bieden; ook bij eventuele hogere afvoeren op de lange termijn. Wat dat betreft zijn we technisch nog lang niet uitgespeeld.

Met het resultaat van deze PKB ben ik overigens best tevreden. Vooral voor de lange termijn zijn er robuuste maatregelen in de PKB opgenomen, die perspectief bieden voor de gevolgen van de voorspelde klimaatveranderingen. En misschien moeten we ons wat de ruimtelijke kwaliteit betreft niet al te veel zorgen maken. De combinatie van rivieren met dijken staat bijna al garant voor een mooi landschap, dus kwaliteit.

Bas de Bruijn,
beleidsadviseur Waterschap Rivierenland

